

Robert Mills: SUSPENDED ANIMATION. Pain, Pleasure and Punishment in Medieval Culture. London, Reaktion Books, 2005, 248 str.

Millsova *Suspended Animation* je še en dokaz sodobnega zanimanja, ki ga avtorji različnih disciplin v zadnjem času izkazujejo do "marginalnih", doslej slabo obdelanih in prezrtih tematik, h katerim pristopajo predvsem tako, da se z makronivoja politične, gospodarske, strukturne zgodovine pomaknejo na raven, kjer se jim je mogoče približati s pomočjo kulturnozgodovinskih in sploh interdisciplinarnih analitičnih metod. Čeprav gre pri Millsovem delu na prvi pogled za umetnostnozgodovinsko analizo srednjeveških vizualnih reprezentacij bolečega in trpečega telesa, pa monografija, v katero je vključeno tudi pripadajoče slikovno gradivo (to zajema zlasti podobe iz francoskega, nemškega, nizozemskega, pa tudi italijanskega prostora), ponuja veliko več. Gre za kulturološko-antropološka branja podobe kot teksta, za interpretacije pomenov, ki jih sporočajo upodobitve, in za zasledovanje diskurzov, ki se utegnejo zrcaliti v njih.

Avtor Robert Mills, sicer predavatelj na King's College v Londonu, je v svojem najnovejšem delu strnil prav vse končiče svojega raziskovalnega zanimanja, ki obsega tako reprezentacije kaznovanih teles znotraj srednjeveške umetnosti in književnosti kot tudi konstrukcije bolečine, užitka, (družbenega) spola in spolne identitete, vse to pa Mills opazuje zlasti skozi leče psihoanalize in *queer* teorije. Rdeča nit v njegovem delu sicer ni kronološko zaporedje ali razvrščenost podob po mediju oziroma žanru, temveč, kakor pravi sam, predvsem kritično sledenje izbrani tematiki. Čeprav delo sestavlja serija študij primerov, ki se osredotočajo na detajle ene podobe ali žanra, pa avtor svoje analize skozi komparativni ključ vzporeja z materialom različnih vrst.

Zgovorni podnaslov monografije (bolečina, užitek in kaznovanje v srednjeveški kulturi) sicer predstavi navidez nezdržljive kategorije, hkrati pa – tako kot, verjetno namenoma, tudi sama podoba na naslovnici – bralcu vzbudi asociacije na okrutne srednjeveške mučilne metode in s tem povezane neprijetne občutke. Vendar pa avtor že v začetku

prestopi ta prvi nivo odzivanja in si zastavi izhodiščno vprašanje: kako lahko pristopimo h kulturi, ki je v ospredje postavljala ekscesne podobe ekstremnega nasilja?

Omenja več možnih pristopov (npr. feministične, *queer* teorije ter postkolonialne študije), ki obravnavajo zgodovino telesa in le-tega koncipirajo kot ideološko mesto, ter tiste pristope, ki kaznovanje in mučenje razumejo v foucaultovskem smislu kot način izkazovanja družbene moči. Obenem pa dodaja, da je pri tem potrebno seči preko stereotipnih predstav o srednjem veku kot "barbarski" dobi in namesto tega k srednjeveški kulturi, sicer občutno prepredeni s smrtjo, bolečino in boleznijo, ter njeni retoriki ekstremov pristopiti skozi njej lastne kategorije. Pri tem ima raziskovalec po eni strani možnost, da nanjo gleda skozi oči "drugosti", po drugi strani pa lahko v zgodovinskem toku zazna celo element kontinuitete, ki srednjeveško kulturo povezuje s povsem sodobnimi podobami nasilja. Pomemben poudarek pri izogibanju stereotipnosti pa je tudi ta, da spektakularne in krvave eksekucije z grozljivim mučenjem niso bile tipičen ali rutinski način kaznovanja povsod po Evropi, temveč se je krutost ponekod, denimo znotraj beneškega prava, izvajala v "diskretnih merah", medtem ko je bila najpogostejša beneška kazen za zločince zaporna.

Prvo poglavje v knjigi je posvečeno najpogosteje uprizorjenemu kazenskemu spektaklu v srednjem veku, obešanju. Upodobitve obešenega zločinca, ki so bile podvržene izraziti težnji po estetizaciji, so sicer vir za ugotavljanje možnih občutenj, ki so prežemala "bralce" teh vizualnih tekstov, vendar so te upodobitve na nek način filtrirane, saj kopico pomenov skrivajo za svojo spretno izdelano retorično kamuflažo. Raba "obešenskih" upodobitev je bila dokaj razvejena, predvsem v italijanskem prostoru, kjer so poznali "sramotilne podobe" (pa tudi stenske slike s slavnimi obrazi), na katerih so bili kot kaznovani zločinci upodobljeni predstavniki višjih slojev, ki bi imeli kaj izgubiti, če bi bili z obešenjem tudi zares osramočeni. Pomembno vlogo je torej pri tem telesnem kaznovanju igrala komponenta sramotenja in posmeha. Še zlasti obešenje z glavo navzdol (ki se je, mimogrede, uporabljalo zlasti za Jude, s katerimi so navadno obesili tudi psa) je veljalo za nadvse sramotno in je izzvalo velik posmeh. Aludiranje na simbolno inverzijo, na *mundus inversus*, je torej posredno govorilo o začasno sprevrnjenem (naravnem) redu, pri čemer se je ustvarjal prostor tudi za preizkušanje zamenjanih vlog. Ustvarjanje in utrjevanje identitet nasploh pa je, ugotavlja avtor, pogosto potekalo prav skozi retoriko animalizacije in preko podob skatološko obscenega ter drugačnega, tujega.

Druga oblika telesnega kaznovanja, ki jo obravnava Mills, je odiranje kože, pri čemer ga zanimajo zlasti učinki upodobitev na gledalce ter simboli in ideologija, ki so vanje vpleteni, ter nasploh kulturne asociacije, ki so bile v srednjem veku vezane na kožo in njeno odstranitev. Nemške in nizozemske poslikave z motivi poslednje sodbe, denimo, so hkrati delovale kot moralistični teksti oziroma alegorije, *exempla iustitiae*, katerih namen je bil, med drugim, ljudi prepričati v spoštovanje zakona ter neokrnjenost in poštenost sodnikov. Koža, če je bila zdrava in lepa, je lahko bila

predmet občudovanja, celo poželenja, če pa je bila poškodovana ali bolna (kakor na primer koža gobavcev), je navadno zbudjala gnus, odpor in celo strah. Bila pa je tudi podobna oblačilu, ki pokriva to, kar je notri in ga ločuje od onega zunaj. "Slečena" človeška koža kaznovanca (čeprav na upodobitvah izrazito estetizirana in z minimalnim upodabljanjem krvi) pa je bila v končni fazi nekakšno abstraktno znamenje nedotakljive resnice pravičnega sojenja, ki je zbudjala grozo, a je hkrati pomenila tudi obnovitev družbenega reda.

Posebno mesto v srednjeveškem kazenskem redu (po Millsovem mnenju celo posebno spolno identiteto), s tem pa tudi lasten način uprizarjanja v ikonografskem smislu, so imeli sodomiti, povzročitelji "ostudnih" zločinov "proti naravi". Četudi podobe navadno prikazujejo namišljeno trpljenje in kaznovanje sodomitov v peklju, je iz njih v veliki meri mogoče izluščiti tudi načine reproduciranja sodomitske identitete. Čeprav je sodomija vključevala spolno občevanje bodisi med osebki istega spola, med ljudmi in živalmi, med kristjani in heretiki, včasih pa tudi vsakršen odnos s pasivnim partnerjem (etimologija iz italijanskega *sottometto* je dovolj zgovorna), pa reprezentacije večinoma aludirajo prav na istospolne odnose med aktivnim in pasivnim subjektom. V ikonografiji posmrtnega življenja sta vlogi sodomita in pasivnega partnerja zamenjani, oba pa sta, ujeta v lastno telo, podvržena večnemu trpljenju in neskončnemu umiranju.

Vprašanje spolne identitete sicer avtorja zanima tudi v kontekstu upodobitev trpečih ženskih in moških teles, saj se posveti tudi analizi hagiografskih podob. Vendar pri tem opozarja, da se je preveč enostranskemu gledanju na omenjeno tematiko, ki v podobah svetnic – mučenic vidi izključno objektivizacijo ženske, njeno popolno podrejenost, fetišizacijo oziroma moški pogled in njegovo nasilno – mučiteljsko ter celo posiljevalsko – vlogo, ter izražanje moške moči in falokratsko držo, potrebno izogibati. Ženske vloge po njegovem mnenju ne gre brati zgolj v smislu pasivnosti ženske kot žrtve v patriarhalnem sistemu, temveč so te podobe preplastene s heterogenimi diskurzi, ki dopuščajo tudi veliko prostora za žensko aktivnost. Ženske "vračajo udarec", se upirajo posilstvu ali ga celo preprečujejo, bodisi jim je podeljena vzvišenost oziroma duhovna superiornost nad njihovimi mučitelji. Slednji so namreč običajno upodobljeni kot pripadniki nižjih slojev, pogosto pa tudi drugih religioznih oziroma etničnih skupin, skupaj s svetnicami, ki so kristjanke in pripadnice višjega sloja, pa tako tvorijo izrazito bipolarnost. Manevrski prostor za ustvarjanje linij identifikacij, za dimenzije moči – šibkosti, bolečine – užitka, istovetnosti – drugosti, je torej dovolj velik.

Na tematiko moškega mučeništva pa se avtor v nadaljevanju naveže predvsem skozi pojav (flagelantskega) samokaznovanja, kjer problematizira koncepta sadizma in mazohizma, za katera trdi, da nimata ničesar skupnega. Medtem ko je prvi "čista negacija skozi kvantitativno ponavljanje", pa drugi vključuje tudi "vlaganje v fantazijo". Bolečina ima v tem kontekstu lahko očiščevalne učinke, lahko pa je, kot *imita-*

tio Christi, tudi manifestacija božje prisotnosti. Torej ni zgolj destruktivna sila, temveč ustvarja tudi neke vrste blaženost ali slast. Razumevanje bolečine kot označevalca mističnega, a hkrati tudi mesenega, erotičnega užitka, je namreč ena osrednjih Millsovih tez, ki se razvije še zlasti v zadnjem poglavju njegovega dela.

Če se avtor v prvem delu svoje knjige ukvarja z odzivi na (pozno)srednjeveško ikonografijo oziroma z učinki upodobitev telesnega kaznovanja, se namreč v drugem delu posveti upodobitvam Kristusovega trpljenja, pri analizi pa se opira na kategorije mazohizma, "nenavadnosti" in celo pornografije, saj v upodobitvah odkriva prostor za reproduciranje nekaterih oblik poželenja.

Libidinalne dimenzije religioznega so torej v središču avtorjevega zanimanja, še zlasti v navezavi na podobe križanega Kristusa. Čeprav so upodobitve trpečega Kristusa, kakor ugotavlja avtor, ambivalentne, pa po njegovem mnenju ne gre za strogo ločevanje seksualnih in teoloških dimenzij. Dotakne pa se tudi nekaterih besedil, v katerih odkriva podobno polisemičnost – Visoke pesmi in njenih različnih interpretacij, pa tudi (protestantskih) poročevanj o erotičnih odzivih na svetniške upodobitve, ki so pripomogla k temu, da je bilo češčenje svetniških podob po tridentinskem koncilu naposled tudi prepovedano.

Z vso to paletto študij je avtor v prvi vrsti želel pokazati, kako upodabljanje kaznovanih, trpečih, bolečih teles ni zgolj odražalo nasilne stvarnosti, temveč so ga motivirale in sestavljale tudi določene vrste užitka. Namen njegove monografije je predvsem nakazati, da se je za razumevanje neke, čeprav časovno oddaljene kulture potrebno odpreti za množico možnih odzivov na reprezentacije, ki niso zgolj zrealile didaktičnih predpisov krščanske Cerkve ali moralistično-ideoloških načel pravnega sistema. In prav ob tem se lahko zgodi, da bo raziskovalec naletel na šokantna, presenetljiva ali vsaj nepričakovana odkritja, ki bodo zamajala ustaljene in stereotipne predstave o "temačni" srednjeveški kulturi.

Urška Železnik

Ivan Milotić: ZRENJ I SVETI JERONIM.

Oprtalj, Općina Oprtalj, 2006, pp. 155

La storia regionale recente sta esprimendo alcuni volumi di notevole valore qualitativo e tematico. Ciò che rallegra maggiormente è il fatto che si tratta talvolta di espressioni prive di stereotipi alcuni e frutto di acute indagini. Il Comune di Portole, nell'intento di valorizzare culturalmente e turisticamente il suo territorio, ha portato a